

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра фінансів та економічної безпеки

06-03-292М

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з навчальної дисципліни

«Аналіз діяльності фінансово-кредитних установ»
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Фінанси, банківська
справа та страхування» спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування» денної та заочної форм навчання

Рекомендовано науково-
методичною радою з якості ННІ
економіки та менеджменту
Протокол № 2 від 27.01.2021 р.

Рівне – 2021

Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Аналіз діяльності фінансово-кредитних установ» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Фінанси, банківська справа та страхування» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» денної та заочної форм навчання [Електронне видання] / Мельник Л. В. – Рівне : НУВГП, 2021. – 59 с.

Укладач:

Мельник Л. В., д.е.н., професор кафедри фінансів та економічної безпеки.

Відповідальна за випуск:

Ляхович О. О., к.е.н., в.о. завідувача кафедри фінансів та економічної безпеки.

Керівник групи забезпечення спеціальності

Мельник Л. М.

ID перевірки: 1006095913 від 29.01.2021

© Мельник Л. В., 2021
© НУВГП, 2021

ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ

- 1.1 Предмет, об'єкти, суб'єкти аналізу діяльності фінансово-кредитних установ, його функції та завдання
- 1.2 Види фінансово-кредитних установ.
- 1.3 Методи та прийоми аналізу діяльності фінансово-кредитних установ.
- 1.4 Види та етапи аналізу діяльності фінансово-кредитних установ.
- 1.5 Інформаційне забезпечення аналізу діяльності фінансово-кредитних установ.

1.1. Предмет, об'єкти, суб'єкти аналізу діяльності фінансово-кредитних установ, його функції та завдання

Кожна наука має свій предмет дослідження, який вона вивчає з відповідною метою властивими їй методами.

Предметом аналізу діяльності фінансово-кредитних установ є дослідження причинно-наслідкових зв'язків економічних явищ і процесів, які прямо або опосередковано впливають на діяльність банківських установ та страхових компаній..

Основним об'єктом аналізу є комерційна діяльність кожної окремої фінансово-кредитної установи.

Суб'єктами аналізу виступають як самі комерційні банки та страхові компанії, так і Національний банк, аудиторські фірми, реальні та потенційні клієнти.

Об'єктами аналізу діяльності фінансово-кредитних установ є такі:

- 1) фінансово-економічна ситуація у країні та стан грошово-кредитного та страхового ринків країни;
- 2) заходи щодо формування капіталу фінансово-кредитної установи, а також його структура;
- 3) якість активів (кількісний і якісний аналізи структури кредитно-інвестиційного портфеля установи);
- 4) показники прибутковості функціонування установи, що дають змогу судити про ефективність її роботи;

5) показники ліквідності та платоспроможності фінансово-кредитної станови, які характеризують її фінансову стійкість;

б) показники виконання економічних нормативів..

3 позиції клієнтів фінансово-кредитних установ основними завданнями є:

визначення фінансової стійкості та надійності установи;

оцінка якості та вартості обслуговування;

визначення спектра послуг, що надаються установою;

доцільність та перспективність подальших стосунків з установою.

З позицій НБУ основними завданнями є:

контроль за дотриманням економічних нормативів;

зниження ризикованості банківських операцій;

аналіз фінансової стійкості та платоспроможності банків.

Серед основних функцій аналізу діяльності варто виділити такі:

вивчення впливу різних макроекономічних і соціальних чинників на розвиток фінансово-кредитних установ;

обґрунтування поточних і перспективних заходів;

моніторинг виконання програми розвитку банківської системи та страхових компаній;

пошук резервів підвищення ефективності діяльності банків та страхових компаній;

Завданнями аналізу є:

визначення джерел, якості і стійкості доходів ФКУ;

дотримання всіх вимог щодо ліквідності ФКУ;

підтримання стану адекватності і достатності капіталу;

порівняння фінансового стану і результатів діяльності установ з результатами діяльності інших банків та страхових компаній;

узагальнення результатів аналізу і підготовка рекомендацій для прийняття управлінських рішень, спрямованих на покращення діяльності окремого банку чи страхової компанії.

1.2. Види фінансово-кредитних установ

Активним суб'єктом інвестиційної діяльності в державі з ринковою економікою є її фінансово-кредитна система. До її складу входять:

1) банківська система (центральної та комерційні банки, в тому числі спеціалізовані);

2) парабанківська або квазібанківська система — система небанківських кредитно-фінансових установ, до якої входять страхові компанії, інвестиційні фонди, інвестиційні компанії, довірчі товариства, кредитні спілки, пенсійні фонди, лізингові фірми та ін.

Банк – юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії НБУ здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені на власних умовах та на власний ризик; відкриття і ведення банківських рахунків юридичних і фізичних осіб.

Банки поряд з традиційними функціями кредитно-розрахункового та касового обслуговування і депозитними операціями значно розширюють свою діяльність через запровадження операцій з цінними паперами, інвестиційним кредитуванням, проектним фінансуванням та довірчих операцій. За ринкових умов банківська діяльність часто поєднується з діяльністю страхових компаній — банки можуть надавати своїм клієнтам послуги щодо страхування і перестрахування інвестицій. Останнім часом банки почали виконувати функції незалежних реєстраторів цінних паперів.

Страхові компанії – фінансові посередники, що спеціалізуються на наданні страхових послуг. Страхові компанії формують свої кошти за рахунок страхових внесків. Кошти витрачаються на відшкодування втрат внаслідок настання страхового випадку.

Інвестиційні компанії та фонди – це фінансово-кредитні установи, що спеціалізуються на управлінні вільними грошовими коштами інвестиційного призначення. Вони акумулюють кошти інвесторів шляхом випуску власних цінних паперів, а потім розміщують їх в акції та облігації підприємств.

Кредитні спілки створюються з метою залучення особистих заощаджень громадян для взаємного кредитування. Засновники спілки — це фізичні особи (не менше 50 чоловік). Діє кредитна спілка на основі Установчого договору і Статуту, що узгоджується з Національним банком України. Мета кредитної спілки — надання кредитів членам спілки під невеликі відсотки.

Пенсійні фонди створюються з метою виплати пенсій і допомоги, акумулюючи таким чином величезний капітал, що використовується для здійснення інвестиційної діяльності.

Банківські і небанківські фінансово-кредитні установи можуть об'єднуватись у консорціуми і корпорації, акумулюючи таким чином величезний капітал і здійснюючи спільну інвестиційну діяльність.

1.3. Методи та прийоми економічного аналізу діяльності фінансово-кредитних установ

Під **методом економічного аналізу** розуміють науково обґрунтовану систему теоретико-пізнавальних категорій, принципів, способів та спеціальних прийомів дослідження, що дають змогу приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Категорії економічного аналізу — це найбільш загальні, ключові поняття даної науки. До таких належать: фактори, резерви, модель, результативний показник, відсоток, дисконт, фінансовий результат, капітал, зобов'язання, активи, грошовий потік, леверидж та ін.

Принципи економічного аналізу регулюють процедурну сторону його методології та методики. До них належать: системність та комплексність, періодичність, зрозумілість та адекватність тлумачення, достовірність та об'єктивність, доречність та своєчасність.

Метод аналізу реалізується через його науковий апарат, що являє собою сукупність прийомів дослідження.

Найважливішим елементом методики економічного аналізу є технічні прийоми та способи аналізу, які можна назвати інструментарієм аналізу. Класифікація технічних прийомів економічного аналізу наведена на рис. 1.3.

Усі прийоми економічного аналізу можна поділити на дві групи: якісні та кількісні. **Якісні прийоми** дослідження не дають жодної числової характеристики явищам, що вивчаються, а тільки відповідають на питання, як досліджувати економічні процеси, визначають способи підходу до вивчення закономірностей. Якісні прийоми притаманні процесу наукового пізнання в цілому і в інших наукових сферах дослідження.

До **якісних (абстрактно-логічних) прийомів** дослідження належать: аналіз (деталізація), синтез (узагальнення), індукція, дедукція, порівняння, евристичні прийоми.

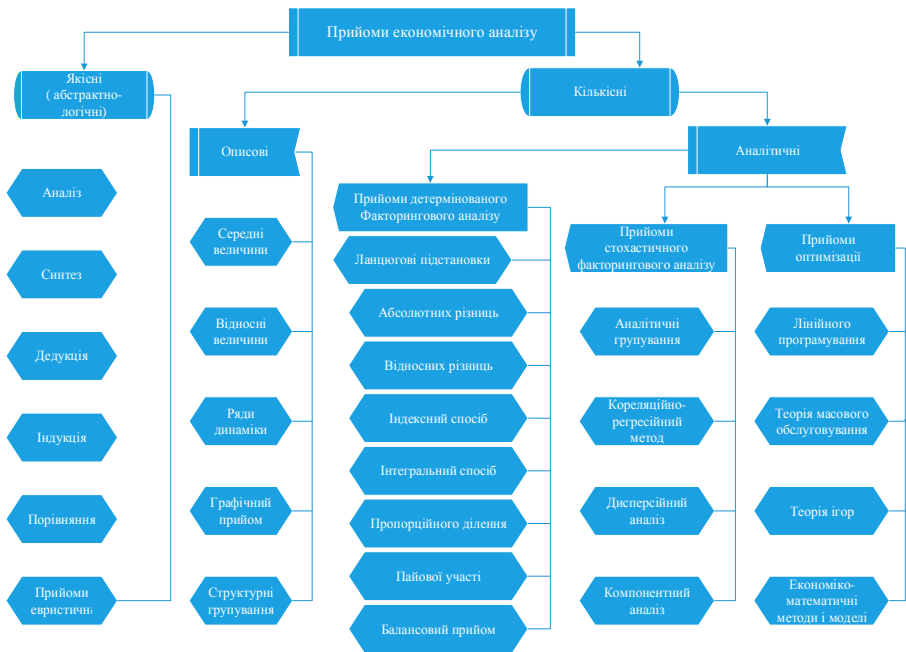

Рис. 1.1. Класифікація прийомів економічного аналізу

Кількісні прийоми дослідження дають числову характеристику економічним явищам, що досліджуються, і поділяються на описові та аналітичні.

Описові прийоми дослідження дають змогу визначити розміри, масштаби, тенденції, динаміку розвитку економічних процесів, стан та структуру економічних явищ, дають певну числову характеристику окремих напрямків діяльності підприємства. До них належать середні та відносні величини, ряди динаміки, графічний прийом, структурні та типологічні групування.

Аналітичні прийоми дають змогу не тільки визначити певні значення показників, що характеризують економічні процеси, а й дослідити причинно-наслідкові залежності між явищами, ступінь впливу окремих факторів на предмет дослідження. У свою чергу, аналітичні прийоми поділяються на прийоми, за допомогою яких вивчаються функціональні (детерміновані) залежності, і прийоми, що використовуються під час дослідження стохастичних взаємозв'язків. До перших належать ланцюгові підстановки, спосіб абсолютних та відносних різниць, індексний спосіб, інтегральний, пропорційного ділення, пайової участі, балансовий прийом. Серед прийомів стохастичного факторного аналізу найбільш поширені такі, як аналітичні групування, кореляційно-регресійний метод, дисперсійний аналіз, компонентний аналіз. В окрему групу можна виділити прийоми, що дають змогу оптимізувати певні економічні явища. До них відносять прийоми лінійного програмування, теорію масового обслуговування, теорію ігор та інші економіко-математичні методи.

1.4 Види та етапи аналізу діяльності фінансово-кредитних установ

За періодичністю проведення аналіз діяльності фінансово-кредитних установ поділяють на:

щоденний;

щотижневий;

місячний;

квартальний;

Залежно від спектра питань, які вивчаються, аналіз поділяють на:

повний, тобто вивчаються всі аспекти діяльності ФКУ, зовнішні та внутрішні зв'язки;

тематичний, коли з метою поліпшення окремих напрямів діяльності ФКУ розглядається лише вузьке коло питань.

За метою і характером розрізняють:

попередній аналіз, який застосовують, щоб, оцінивши стан рахунків, з'ясувати, чи спроможна ФКУ здійснювати ті чи інші операції;

оперативний аналіз, який проводиться у ході поточної діяльності ФКУ з метою перевірки дотримання нормативів та інших показників. У разі необхідності вживаються термінові заходи, щоб підтримувати на належному рівні нормативи та інші показники, а також одержувати достатній прибуток;

остаточний (подальший) аналіз, необхідний для визначення ефективності роботи ФКУ у звітний період, виявлення резервів підвищення доходності та фінансової стійкості;

перспективний аналіз, що застосовується для прогнозування очікуваних результатів у майбутньому періоді, вибору нових видів операцій та визначення внутрішньої політики ФКУ.

Залежно від об'єкта аналіз поділяється на шість видів:

функціональний аналіз дає змогу з'ясувати спеціалізацію, місце установи в системі розподілу фінансових послуг, форми і перспективи взаємодії з іншими контрагентами системи;

структурний аналіз здійснюється за видами фінансових операцій. Базується на відсоткових значеннях кожного рядка таблиці щодо загального підсумку. Зміни відносних показників окремих статей відображають зміни питомої ваги активів чи пасивів та прибутків або збитків від окремих операцій ФКУ;

операційно-вартісний аналіз розгортає картину становища ФКУ при визначенні її доходності, допомагає точніше оцінити вартість конкретних операцій, їх прибутковість чи збитковість. Аналіз дає змогу з'ясувати значення кожного виду операцій у формуванні прибутку ФКУ, розробити основні напрями депозитно-позичкової політики щодо конкретних контрагентів із метою максимізації доходу;

рейтинговий аналіз має виїняткове значення для комплексної оцінки фінансового стану ФКУ і порівняння їх між

собою. Рейтинг визначають на підставі висновків, зроблених спеціалістами різних категорій;

факторний аналіз покликаний з'ясувати вплив окремих чинників на показники фінансового стану ФКУ, виявити її сильні і слабкі сторони, зорієнтувати, як найповніше використовувати внутрішні резерви, приймати правильні управлінські рішення та розробляти ефективну стратегію розвитку;

макроекономічний аналіз дає змогу визначити масштаби активно-пасивних операцій та обсяг прибутку, а також рівень участі комерційного банку чи групи банків у форсуванні грошової маси, розподілі банківських послуг, регіональному розподілі кредитних ресурсів. Як правило, його проводить центральний банк.

Хоча напрями та критерії, за якими аналізуються робота ФКУ, досить різноманітні, технологія проведення аналізу єдина і передбачає такі етапи:

попередній;

аналітичний;

заключний.

На попередньому етапі звітність готують до подальшої аналітичної роботи.

На аналітичному етапі визначають вид та необхідну кількість аналітичних таблиць, обирають методи аналізу, форми відображення динаміки та структури досліджуваних показників, роблять необхідні розрахунки.

1.5. Інформаційне забезпечення аналізу діяльності фінансово-кредитних установ

Основна мета аналізу діяльності ФКУ — забезпечити оптимальну структуру активних і пасивних операцій задля отримання в кінцевому підсумку максимального прибутку.

Аналіз фінансових форм звітності — це процес оцінки поточного й минулого фінансового стану ФКУ та основних результатів його діяльності.

Інформаційними джерелами для аналізу діяльності фінансово-кредитних установ є:

Для банківських установ:

балансовий звіт комерційного банку;

звіт про кредитний портфель;

звіт про залишки за депозитами;

звіт про прибутки та збитки комерційного банку;

звіт про дотримання економічних нормативів;

звіт про дотримання нормативів відкритої валютної позиції;

звіт про відкриті валютні позиції;

Для страхових компаній:

загальні відомості про страховика;

звіт про доходи та витрати страховика;

звіт про страхові платежі та виплати за структурними підрозділами страховика.

ТЕМА 2. АНАЛІЗ КАПІТАЛУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

2.1. Аналіз структури капіталу

2.2. Аналіз власного капіталу

2.3. Аналіз порядку формування статутного капіталу

2.4. Аналіз зобов'язань комерційного банку

2.5. Аналіз депозитів банку

2.1 Аналіз структури капіталу

Поняття «банківський капітал» вживається в економічній літературі й на практиці досить часто, і залежно від контексту в цей термін вкладається різний зміст. Банківський капітал ототожнюється з такими термінами, як «власний капітал», «власні кошти», «банківські ресурси» тощо.

Капітал банку (bank capital; capital of a bank) – кошти, спеціально створені фонди та резерви, призначені для забезпечення фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, відшкодування можливих збитків, і які перебувають у користуванні банку.

Законом «Про банки і банківську діяльність» визначено такі види капіталу банку: статутний, приписний та регулятивний.

Регулятивний капітал банку включає основний і додатковий капітал. Основний капітал включає статутний капітал і розкриті резерви, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у статутний капітал, загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів.

Додатковий капітал, за умови затвердження Національним банком, може включати нерозкриті резерви, резерви переоцінки, гібридні капітальні інструменти і субординований борг. Додатковий капітал не може бути більш як 100 відсотків основного капіталу.

Порівняно з іншими сферами підприємницької діяльності капітал комерційних банків має значно меншу частку в сукупному капіталі. Це пояснюється специфікою діяльності комерційної банківської установи, яка здійснює мобілізацію вільних коштів на грошовому ринку і надає їх у борг. Тому капітал банківської діяльності має призначення, що відрізняється від інших сфер підприємницької діяльності.

Математичною формулою капіталу відповідно до міжнародних стандартів є:

$$\text{Капітал} = \text{Активи} - \text{Зобов'язання} \quad (1)$$

Під час аналізу капіталу банку розглядається з різних поглядів: капітал «брутто» (балансовий капітал) і капітал «нетто» (регулятивний капітал).

Регулятивний капітал є одним з найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які беруть банки на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків.

Основний капітал вважається незмінним і таким, що не підлягає перепродажу, перерозподілу та повинен повністю

покривати поточні збитки. *Додатковий капітал* має менш постійний характер і його величина піддається змінам.

Крім аналізу структури капіталу, важливо визначити ефективність його використання.

Аналіз проводиться за допомогою таких показників:

прибуток на капітал (ПК);

величина кредитних вкладень на 1 грн капіталу (КВ).

Ці показники розраховуються у такий спосіб:

$$ПК = \text{Чистий Прибуток} / \text{Капітал Банку} \quad (2)$$

$$КВ = \text{Кредитні Вкладення} / \text{Власний Капітал Банку} \quad (3)$$

Під час аналізу наведених показників порівнюються дані на звітну дату з даними на відповідну дату минулого року. На наступних етапах аналізу капіталу банку докладно аналізуються достатність банківського капіталу та зміни, які відбулися в його складових

2.2 Аналіз власного капіталу

Власний капітал банку – це фонд ресурсів, що були внесені засновниками, акціонерами (учасниками) банку, і належать їм. Українська методика визначення капіталу банку і розрахунку його достатності впливає з рекомендацій Базельського комітету (грудень 1987 р.). Згідно з ними власний капітал банку поділяється на:

1) основний капітал (капітал I рівня):

- сплачений і зареєстрований статутний капітал

- розкриті резерви, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку,

- надбавки до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у капітал,

- загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів;

2) додатковий капітал (капітал II рівня) - не може перевищувати основний і включає:

- нерозкриті резерви (не відображені в опублікованому балансі банку);
- резерви переоцінки;
- гібридні (борг/капітал) капітальні інструменти;
- субординований борг.

До **субординованого капіталу** включаються кошти, залучені на умовах субординованого боргу на підставі угоди терміном не менше як 5 років зі щорічним зменшенням розміру цих коштів на 20% їх первинного розміру протягом останніх 5 років угоди. Він не повинен перевищувати 50% основного капіталу.

Резервний фонд як складова основного капіталу формується з метою покриття можливих збитків від банківських операцій, а також для сплати дивідендів за преференційними акціями, якщо чистого прибутку для цього недостатньо. Резервний фонд формується у порядку, визначеному в установчих документах, за рахунок відрахувань з прибутку, а його розмір встановлюється, як правило, на рівні 50% розміру статутного фонду.

Фонд емісійних різниць виникає в тому разі, коли акції бан-ку продаються за вартістю, вищою за номінальну.

Фонди економічного стимулювання створюються з метою соціально-економічного розвитку банку та формуються за рахунок прибутку, що залишається після оподаткування.

Найважливішим елементом додаткового капіталу виступають **резерви, що створюються за рахунок прибутку** під можливі втрати від активних операцій банків. Основною метою формування цих резервів є відшкодування збитків, що можуть виникати у банків від неповернення наданих кредитів та процентів за ними, від операцій з цінними паперами та іноземною валютою.

На відміну від звичайних промислових та комерційних підприємств, де частка власного капіталу, як правило, становить в середньому 40-60% загальних активів, комерційні банки працюють в основному із залученими ресурсами, а власний капітал використовується для своєрідного захисту інтересів вкладників і кредиторів та покриття збитків від банківських операцій.

За цих умов вважається припустимим, якщо *розмір власного капіталу становить не менше 4% загальних активів банку.*

2.3 Аналіз порядку формування статутного капіталу банку

Статутний капітал являє собою вартість вкладів акціонерів (засновників, учасників) банку, внесених з метою формування його активів для початку чи подальшої банківської діяльності, а також гарантування інтересів вкладників банку.

Статутний капітал формується під час створення комерційного банку за рахунок внесків засновників банку і випуску акцій. Розмір статутного капіталу комерційного банку визначається його засновниками, але він не може бути меншим установленого Національним банком України рівня.

Аналіз статутного капіталу починається з оцінки його динаміки, тобто зміни його розміру за кілька років, його частки в загальній сумі власного капіталу комерційного банку, у валюті балансу, в зобов'язаннях банку.

Крім того, в процесі аналізу формування статутного капіталу вивчається структура акціонерного капіталу, і передусім склад акціонерів банку. Цей аналіз дає можливість визначити, яким фізичним та юридичним особам належить більшість голосів на загальних зборах акціонерів. Крім того, на початковому етапі аналізу діяльності банку аналізується оплата статутного капіталу і виявляється ще неоплачена його частина.

Загальну характеристику масштабів діяльності банку дає показник приросту статутного капіталу:

$$K_{с.к.} = \frac{\text{сума сплаченого статутного капіталу}}{\text{сума початкового або номінального статутного капіталу}} \quad (4)$$

Цей показник дає можливість визначити темпи експансії, тобто розширення діяльності банку й зміцнення його статусу.

Ефективність використання статутного капіталу визначається за допомогою таких показників:

розмір кредитних вкладень на 1 грн статутного капіталу;

розмір прибутку на 1 грн статутного капіталу;

розмір прибутку на одну акцію;
розмір прибутку на одного акціонера;
термін окупності акціонерного капіталу.

Значення статутного капіталу в діяльності комерційного банку визначається за допомогою таких показників:

питома вага статутного капіталу в загальній сумі капіталу;
питома вага статутного капіталу у валюті балансу.

Рівень покриття активів за рахунок акціонерного капіталу характеризується особливим показником — мультиплікатором капіталу (M):

$$M = \frac{\text{Активи}}{\text{Статутний капітал}} \quad (5)$$

Чим вище числове значення мультиплікатора капіталу, тим істотнішим є потенційний ризик втрат банку. Для середнього банку мультиплікатор капіталу становить 14—15 %, а для великого банку, фінансового центру — 20—25 %

2.4 Аналіз зобов'язань комерційного банку

Зобов'язання — це вимоги до активів банку на фіксовану суму коштів, яку він повинен сплатити у визначений час у майбутньому.

До зобов'язань банку належать:

залишки на коррахунках банків;
залишки на поточних рахунках клієнтів;
депозити — строкові та до запитання;
міжбанківські кредити, в тому числі й отримані від НБУ;
залишки на рахунках обліку випущених банком боргових зобов'язань, що обертаються на ринку;
кредиторська заборгованість.

В економічній літературі зобов'язання поділяють на залучені та запозичені кошти. Залучені кошти є найбільшою частиною зобов'язань банку. До залучених коштів банку належать залишки коштів на поточних, бюджетних рахунках клієнтів, депозитні вклади фізичних та юридичних осіб, вклади до

запитання, залишки на пластикових платіжних картах, кредиторська заборгованість тощо.

Метою аналізу зобов'язань банку є оцінка та визначення шляхів оптимізації їх структури за двома критеріями:

зниження середньої вартості ресурсів банку;

підвищення стабільності ресурсної бази та надійності банку в цілому

Аналіз зобов'язань банку проводиться в такій послідовності:

визначається загальний обсяг зобов'язань банку, їх частка в загальних пасивах і динаміка їх зміни за допомогою стандартних показників (абсолютний приріст, темп зростання та темп приросту);

аналізується частка окремих складових ресурсної бази (структура зобов'язань) у динаміці (вертикальний аналіз);

аналізуються окремі показники, що характеризують стабільність строкових депозитів, депозитів до запитання та міжбанківських кредитів;

визначається ступінь використання залучених та запозичених коштів;

контролюється дотримання банком нормативів обов'язкового резервування коштів на коррахунку в НБУ;

визначається раціональність формування ресурсної бази банку з позиції витратності та стабільності й намічаються окремі напрямки її оптимізації.

2.5 Аналіз депозитів банку

Депозит (вклад) — це зобов'язання банку за тимчасово залученими коштами фізичних і юридичних осіб або цінними паперами за відповідну плату.

Практично усі клієнтські рахунки в пасиві називаються депозитними. Депозитним може бути будь-який рахунок, відкритий клієнту в банку, на якому зберігаються його грошові кошти.

У світовій практиці їх частка у структурі пасивів становить від 60 % до 80 %.

До депозитів до запитання (або онкольних депозитів) відносять:

залишки на поточних рахунках клієнтів;
кошти місцевих бюджетів та позабюджетних фондів;
кошти на коррахунках інших банків (рахунках «лоро»);
кошти в розрахунках (невикористані залишки за акредитивами, лімітованими чековими книжками, кошти замовників на спеціальних рахунках у разі розрахунків за капітальними вкладеннями в цілому за об'єкт);
вклади населення до запитання.

Як свідчить практика, оптимальний рівень депозитів до запитання в ресурсній базі має бути **в межах 30 %**.

Строкові депозити — це грошові кошти, які розміщуються в банку на суворо обумовлений термін. Вони поділяються на депозити від юридичних та фізичних осіб (вклади населення). Банку вигідно залучати строкові депозити, оскільки вони стабільніші і дають змогу банкові розпоряджатися ними тривалий термін.

Незважаючи на зростання процентних витрат, збільшення частки строкових депозитів у загальній сумі зобов'язань є **позитивним моментом**, адже вони є найстабільнішою частиною ресурсів. Саме вони дають змогу кредитувати на триваліші терміни, але за ними сплачують більш високий процент. У зв'язку з тим, що сьогодні вільних оборотних коштів у підприємств майже немає, у структурі строкових депозитів значну частку становлять вклади населення (депозити фізичних осіб).

ТЕМА 3. АНАЛІЗ АКТИВІВ БАНКУ

- 3.1 Аналіз структури активів
- 3.2 Аналіз якості активів
- 3.3 Аналіз ліквідності активів
- 3.4 Аналіз ризикових активів

3.1 Аналіз структури активів

Аналіз структури банківських активів дозволяє виявити спрямованість діяльності банків і визначити основні фактори їхнього росту або зниження.

Ціль аналізу структури активів банку полягає в виявленні достатності рівня диверсифікованості активних операцій банку і оптимальності їхньої структури; попередньому визначення ступеня залежності банку від розвитку зовнішньої ситуації на різних сегментах ринку банківських послуг і продуктів, а також від загальноекономічних і регіональних тенденцій.

Диверсифікованість - це розподіл банком наявних ресурсів між різноманітними об'єктами з метою зниження ризику втрат і в надії одержати більш високий дохід. Важливим у процесі проведення аналізу рівня диверсифікації активів є розрахунок коефіцієнта концентрації (Кк) який показує, яку частку займає та або інша група активів банку в загальному обсязі активів. Чим більша величина коефіцієнта концентрації певної групи активів, тим більш ризиковою вважається діяльність банку.

Оптимальною вважається наступна структура активів банку:

– високоліквідні активи, у числі яких – залишки коштів в касі, всі кошти на кореспондентських рахунках - коефіцієнт концентрації близько 0,3;

– надані кредити - $K_k = 0,4$;

– всі вкладення в цінні папери - не більше $K_k = 0,10-0,12$;

– основні кошти й нематеріальні активи $K_k = 0,17-0,18$;

– Інші активи K_k не більше 0,02-0,03.

3.2 Аналіз якості активів

Якість активів банку визначається їхньою ліквідністю, обсягом ризикових активів, складом і структурою недоходних активів, загальним обсягом і часткою активів, що приносять дохід. Якість активів перебуває в прямій залежності від доцільності й оптимальності їхньої структури, рівня диверсифікації операцій, від обсягу активів з різними ознаками проблемності.

Для оцінки якості активів банку використовуються наступні показники.

1. Коефіцієнт працездатності активів, який показує, яку частку в загальній сумі активів становлять активи, що приносять дохід.

$$KA1 = \frac{\text{Активи, що приносять дохід}}{\text{Загальні активи}} \quad (6)$$

До активів, що приносять дохід, належать: позики, міжбанківські кредити, враховані векселі, цінні папери, залишки на кореспондентських рахунках в інших банках. Оптимальним вважається значення *KA1* в діапазоні 65-75%.

2. Коефіцієнт диверсифікації активів. Чим вище значення цього коефіцієнта, тим більш диверсифіковані ризики по активних операціях і, отже, тим нижче ризик втрати активів банку.

$$KA2 = \frac{1 - \text{однорідні активи}}{\text{Активи, що приносять дохід}} \quad (7)$$

Активи, що приносять дохід, групуються в економічно однорідні групи, тобто в групу кредитів включаються всі видані клієнтам позички (як юридичним, так і фізичним особам), в групу цінних паперів включаються всі види ланцюгових паперів (державні, муніципальні, комерційні папери).

3. Коефіцієнт інвестиційної активності показує частку кредитів клієнтам у загальній сумі активів, що приносять дохід. Високий рівень коефіцієнта характеризує спрямованість банку на інвестиції в реальний сектор економіки, низьке значення коефіцієнта свідчить про те, банк направляє кошти не в кредити, а на інші операції (міжбанківські кредити, спекуляції з цінними паперами та іноземною валютою).

$$KA3 = \frac{\text{Кредити клієнтам}}{\text{Активи, що приносять дохід}} \quad (8)$$

4. Коефіцієнт якості позик характеризує якість позик, включаючи кредити клієнтам, міжбанківські кредити, враховані векселі. Низьке значення коефіцієнта свідчить про те, що в позиках значне місце займають прострочені позики.

$$КАА = \frac{1 - \text{Прострочена заборгованість}}{\text{Загальна сума заборгованості}} \quad (9)$$

3.3 Аналіз ліквідності активів

Важливою характеристикою якості активів банку є їх ліквідність. Ліквідність активів означає їх здатність швидко перетворюватися на гроші. У міру зниження цієї здатності активи поділяють наступним чином:

- високоліквідні;
- ліквідні;
- активи середньострокової ліквідності;
- активи довгострокової ліквідності;
- неліквідні активи.

У практиці вітчизняних банків високоліквідні активи (миттєвої ліквідності) складаються, як правило, з готівки та прирівняних до неї коштів (коштів на кореспондентських рахунках, що зберігаються в НБУ).

До ліквідних активів можуть бути віднесені:

- кредити, видані банком в гривнях і іноземній валюті, з терміном погашення протягом найближчих 30 днів, а також інші платежі на користь кредитної організації, які підлягають перерахуванню протягом найближчих 30 днів;
- кошти на коррахунках і в розрахунках в українських і в зарубіжних банках країн, що входять до «групи розвинених».

Активи середньострокової ліквідності - це кредити з терміном погашення від 30 до 180 днів; інвестиції в цінні папери (утримувані до погашення і призначені для продажу), розміщені кошти в депозити в інших банках з тим же терміном.

Активи довгострокової ліквідності включають:

- всі кредити, видані кредитною організацією в іноземній валюті терміном понад 180 днів;
- кошти, інвестовані в акції, боргові зобов'язання та інші фінансові інструменти з аналогічним терміном;
- розміщені банком кошти в депозити, в тому числі в дорогоцінних металах, які мають термін погашення більше року;

- видані банком гарантії та поручительства терміном більше року.

Неліквідними активами є: прострочені кредити, сумнівні до повернення борги, будівлі, споруди банку, некотирувані цінні папери, інвестиції в нерухомість.

До показників, що характеризують ліквідність банківських активів, можуть бути віднесені:

1. Частка грошових коштів у сукупних активах.

2. Середньозважена величина всіх виданих кредитів і зданих в оренду активів - сукупні активи. Невисоке значення даного показника має оцінюватися позитивно. Середнє значення даного показника для західних банків - близько 55%.

3. Відношення тимчасових інвестицій до активів. Цей показник характеризує питома вага короткострокових вкладень в цінні папери, що мають досить високу ступінь ліквідності. Середнє його значення для західних банків - 15-20%.

4. Відношення суми резервного фонду та всіх видів створюваних банком резервів (на покриття збитків за позиками, цінних паперів та інших активів) до неліквідних активів.

5. Відношення довгострокових вкладень до резервних фондів.

6. Відношення ринкової (справедливої) ціни цінних паперів до їх балансової вартості (або ціни придбання). Цей показник характеризує ліквідність активів, що мають ринкову вартість і ступінь її зміни;

Ліквідність комерційного банку — це можливість і здатність банку виконувати свої зобов'язання перед клієнтами і різними контрагентами в аналізованих періодах.

Ліквідність балансу як ступінь покриття зобов'язань активами і ліквідність самих активів забезпечується дотриманням насамперед обов'язкових економічних нормативів Національного банку України.

3.4 Аналіз ризикових активів

Банківська діяльність в цілому набагато більше, ніж інші види бізнесу, схильна до всіляких ризиків – кредитного, процентного, валютного, фондового і т.д.

Ступінь ризику активів - це результат впливу різних чинників, специфічних для кожного їх виду:

для кредитних вкладень - це кредитоспроможність позичальника, якість забезпечення, обсяг позик, порядок видачі та погашення кредиту і т.д.

для вкладень в цінні папери - фінансова стійкість емітента, умови випуску та обігу цінних паперів, що котируються на фондовій біржі та ін.

Кредитні ризики являють собою потенційні втрати при повному або частковому неповерненні основної суми боргу і відсотків за нього в терміни, встановлені умовами договору (тобто ризики неповернення позичальниками виданих їм позичок).

Під ринковим ризиком розуміють ризик виникнення у кредитної організації фінансових втрат внаслідок несприятливих змін ринкової вартості фінансових інструментів або курсів іноземних валют.

Ринковий ризик включає:

процентний ризик (обумовлений зміною процентних ставок за окремими видами активів і пасивів через зміну ринкової кон'юнктури);

фондовий ризик (обумовлений зміною ситуації на фондових ринках);

валютний ризик (внаслідок несприятливої зміни курсів іноземних валют);

ризик ліквідності.

Робота з управління ринковим ризиком в комерційному банку передбачає реалізацію системного підходу, заснованого на таких критеріях: принципі обізнаності про ризик; розмежування повноважень з оцінки та прийняття ризику між різними підрозділами банку; єдиного підходу до оцінки і до встановлення лімітів та обмежень па окремі види активів; контролю прийнятого ризику.

ТЕМА 4. АНАЛІЗ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

- 4.1. Аналіз структури кредитних вкладень
- 4.2. Аналіз руху кредитів
- 4.3. Аналіз якості кредитного портфеля
- 4.4. Аналіз кредитоспроможності позичальника

4.1 Аналіз структури кредитних вкладень

Кредитні вкладення, або кредитний портфель комерційного банку, — це сукупність усіх позик, наданих банком з метою отримання доходу.

Структурний аналіз кредитного портфеля передбачає дослідження його структури в розрізі груп ризику, рівня забезпеченості, галузевої структури, форм власності позичальників і т. п., а також вивчення динаміки кожної групи, сегментацію кредитного портфеля.

Аналіз галузевої структури кредитів дає змогу визначити галузеву диверсифікацію кредитів порівняно з попередньою звітною датою. Для цього розраховується питома вага вкладених в окремі галузі позик у цілому за короткостроковими та довгостроковими позиками, а також у динаміці.

Структурний аналіз проводиться для визначення надмірної концентрації кредитних операцій в одному сегменті, що підвищує ступінь кредитного ризику. Проте надмірна диверсифікація кредитного портфеля створює певні труднощі в управлінні позиковими операціями і може стати причиною банкрутства банку, тому зарубіжні комерційні банки визначають для себе межі вкладення ресурсів у певний сегмент, у тому числі застосовують метод лімітування.

За строком використання позики поділяються на:
строкові;

безстрокові (до запитання).

Строкові — це позики надані на визначений у договорі строк. У свою чергу, вони бувають короткострокові (терміном до одного року), середньострокові (терміном від одного до трьох років), довгострокові (терміном понад три роки).

Кредити до запитання (безстрокові) — це кредити, які видаються на невизначений термін і які на вимогу кредитодавця мають бути повернені у визначений ним час. Якщо кредитодавець не вимагає повернення, то кредит погашається позичальником у строк, визначений самостійно.

За фінансовою дисципліною позичальника виділяють такі групи кредитів:

стандартні — це кредити, за якими відсотки та сума основного боргу сплачуються вчасно без прострочення платежу;

пролонговані або відстрочені, кредити — це кредити стосовно яких на основі клопотання позичальника строки погашення були перенесені на більш пізній строк;

прострочені — це кредити, щодо яких строк погашення, встановлений кредитним договором минув, а позикові кошти не повернені позичальником;

безнадійні.

Аналізуючи кредитний портфель у розрізі цих груп, необхідно особливу увагу звернути на питому вагу прострочених та пролонгованих позик.

Залежно від виду позичальника (за формами власності) кредити можна розділити на такі групи: кредити юридичним особам державної форми власності;

кредити юридичним особам змішаної форми власності (акціонерні товариства та інші з державною участю);

кредити юридичним особам з недержавною формою власності (у тому числі акціонерним товариствам, приватним підприємствам, кооперативним підприємствам, спільним підприємствам та ін.);

кредити фізичним особам;

міжбанківські кредити.

У процесі аналізу кредитного портфеля треба визначити питому вагу міжбанківських кредитів у загальному обсязі. При цьому зростання цього коефіцієнта вважається позитивним явищем з погляду зменшення ризику, але, як правило, міжбанківські кредити є менш прибутковими.

За наявністю та характером забезпечення виділяють:

забезпечені (ломбардні) позики;

незабезпечені (бланкові) позики.

Основна частина банківських кредитів видається під забезпечення, що є одним з принципів банківського кредитування. Формами забезпечення зобов'язань щодо повернення кредиту можуть бути: застава майна позичальника; гарантія або поручительство; договір страхування кредитів; товарні документи; цінні папери; поліси страхування життя; передання на користь банку контрактів; передання вимог та рахунків позичальників третій особі; дорогоцінні метали тощо. Аналізуючи структуру кредитного портфеля, особливу увагу треба звернути на питому вагу незабезпечених позик у загальних позиках.

4.2. Аналіз руху кредитів

Аналіз руху кредитів здійснюється методом балансового рівняння.

В основу аналізу руху кредитів покладено балансову модель, яка визначає взаємозалежність між показниками

$$Z_{поч} + H = П + Z_{кін} \quad (10)$$

Де $Z_{поч}, Z_{кін}$ - залишки кредитних вкладень відповідно на початок і кінець балансового періоду, грн.;

H – сума наданих за період кредитів, грн.;

$П$ – сума погашених за період кредитів, грн..

Згідно з цією моделлю будь-який показник можна визначити за допомогою інших.

На підставі кредитного балансу можна обчислити:

рівень надання (видачі) кредитів;

рівень погашення (повернення) кредитів;

співвідношення оборотів з надання та погашення кредитів;

оборотність кредитних вкладень.

Рівень надання кредитів ($P_{надання}$) характеризує питому вагу наданих кредитів у сумі залишків кредитних вкладень на початок періоду та наданих протягом періоду кредитів і обчислюється за формулою

$$P_{\text{надання}} = \frac{H}{3_{\text{поч}} + H} \quad (11)$$

Рівень погашення кредитів ($P_{\text{погаш}}$) визначається відношенням суми погашених кредитів до суми залишків кредитних вкладень на початок періоду та наданих протягом року кредитів

$$P_{\text{погаш}} = \frac{\Pi}{3_{\text{поч}} + H} \quad (12)$$

Співвідношення оборотів з надання та погашення кредитів (e) обчислюється за формулою

$$e = \frac{H}{\Pi} \quad (13)$$

4.3 Аналіз якості кредитного портфеля

Для оцінки якості кредитного портфеля з погляду кредитного ризику застосовуються такі показники:

- коефіцієнт покриття класифікованих позик;
- питома вага зважених класифікованих позик;
- коефіцієнт проблемних позик;
- коефіцієнт збитковості позик.

Коефіцієнт покриття класифікованих позик ($K_{п.кл.п}$) розраховується як відношення зважених класифікованих позик ($\Pi_{зв.кл}$) до власного капіталу ($ВК$):

$$K_{п.кл.п} = \frac{\Pi_{зв.кл}}{ВК} \quad (14)$$

Підвищення цього коефіцієнта в динаміці вважається негативним явищем та свідчить про підвищення ймовірності збитків у майбутньому.

Коефіцієнт питомої ваги зважених класифікованих позик ($Чк.п$) розраховується як співвідношення зважених класифікованих позик ($\Pi_{зв.кл}$) до загальної суми позик (Π):

$$Ч_{к.л} = \frac{\Pi_{зв.кл}}{\Pi} \quad (15)$$

Зважені класифіковані позики розраховуються множенням суми кредитів певної групи ризику на відповідний коефіцієнт.

Коефіцієнт несплачених позик (Кн.п) розраховується як співвідношення позик із простроченою виплатою відсотків та основної суми (Ппр) до загального обсягу позик (П):

$$K_{неспл} = \frac{\Pi_{пр}}{\Pi} \quad (16)$$

Цей коефіцієнт показує ту частину позик у портфелі банку, виплати за якими були невчасно погашені, та ту, яка не була погашена в строк. Високий відсоток свідчить про погіршення кредитної діяльності банку.

Коефіцієнт збитковості позик (Кзб) розраховується як співвідношення збитків за позиками, отриманими за аналізований період (Зп) до середнього залишку заборгованості за кредитами (П), або до загального обсягу позик:

$$K_{зб} = \frac{Зп}{\Pi} \quad (17)$$

Коефіцієнт збитковості визначає частину позик, які за певний період призвели до збитку. Зростання цього показника може свідчити про погіршення політики повернення допустимого рівня ризику.

Аналіз кредитних операцій повинен проводитися і в напрямку оцінки рівня захищеності від можливих втрат. Чим гірші показники якості кредитів з погляду кредитного ризику, тим більшим має бути рівень їх захищеності. Для оцінки цього рівня використовують такі показники:

Коефіцієнт забезпеченості позик (Кз.п) являє собою співвідношення забезпечення кредитів (застава, гарантії, страхування тощо) (Зк) і загальної суми кредитів (П):

$$K_{з.п} = \frac{З_к}{П} \quad (18)$$

Цей показник характеризує рівень захищеності банку від втрат за позиками за рахунок зовнішніх факторів, таких як гарантії, застава майна, страхування, поручительство.

Коефіцієнт забезпеченості збиткових кредитів (Кз.зб) розраховується як відношення кредитного забезпечення (Зк.зб) за збитковими позиками (Зк.зб) до списаних кредитів за аналізований період (Сп):

$$K_{з.зб} = \frac{З_{к.зб}}{C_n} \quad (19)$$

Цей коефіцієнт свідчить про рівень захищеності банку від збитків за позиками з урахуванням тенденції збитковості кредитного портфеля, яка склалася.

Коефіцієнт захищеності позик сумою створеного резерву (Кзах) розраховується як відношення резервів на покриття збитків за позиками (Рзб) до загальної суми позик (П):

$$K_{зах} = \frac{P_{зб}}{П} \quad (20)$$

Коефіцієнт покриття збитків за позиками (Кп.зб) розраховується відношенням резервів на покриття збитків за позиками (Рзб) до збиткових позик (Пзб):

$$K_{п.зб} = \frac{P_{зб}}{П_{зб}} \quad (21)$$

Ступінь повноти формування резерву (Кп) розраховується як відношення фактично створеного резерву (Рф) до розрахункової суми резерву (Рр) виходячи з кредитного ризику:

$$K_n = \frac{P_{\phi}}{P_p} \quad (22)$$

Коефіцієнт покриття позик власним капіталом ($K_{з.к}$) розраховується відношенням власних коштів банку (B_k) до загальної суми позик (Π):

$$K_{з.к} = \frac{B_k}{\Pi} \quad (23)$$

4.4 Аналіз кредитоспроможності позичальника

З метою більш точного визначення кредитоспроможності позичальника, а відповідно рівня фінансового ризику банку використовують методики, які ґрунтуються на аналізі фінансових коефіцієнтів. Як правило, система оціночних коефіцієнтів зводиться до таких п'яти груп:

Коефіцієнти ліквідності.

Коефіцієнти ефективності або оборотності.

Коефіцієнти фінансової стійкості (фінансового лівериджу).

Коефіцієнти прибутковості.

Коефіцієнти обслуговування боргу

Коефіцієнти ефективності використання активів доповнюють першу групу показників і дають змогу зробити більш обґрунтовані висновки про результативність діяльності підприємства та його кредитні можливості.

Коефіцієнти ліквідності. Ліквідність підприємства характеризується показниками ліквідності балансу як співвідношення активів і платіжних зобов'язань.

При розрахунку коефіцієнтів ліквідності враховують групи активів з розділу II балансу, оскільки саме оборотні активи використовуються підприємством для розрахунків за боргами при поточній діяльності.

Коефіцієнт оборотності активів переважно використовують у факторному аналізі. Чим коротша тривалість одного періоду, тим більше оборотів здійснюють активи за період і тим ефективніше вони використовуються. Зростання коефіцієнта оборотності активів в динаміці розглядають як позитивну тенденцію.

Коефіцієнти фінансового лівериджу. Створення і функціонування будь-якого комерційного підприємства спрощено являє собою процес інвестування фінансових ресурсів на тривалій основі з метою отримання прибутку. Поточна

діяльність суб'єкта господарювання, як правило, пов'язана з ризиком, зокрема виробничим і фінансовим.

Фінансовий стан позичальника визначається за результатами порівняння фактичних значень показників діяльності конкрет-ного клієнта з їх теоретичними чи середньогалузевими значеннями та подальшого коригування з огляду на суб'єктивні чинники. Оскільки таких показників може бути багато, то за допомогою агрегування переходять від багатовимірного простору до одновимірного (вектора), визначаючи належність кожного позичальника до одного з п'яти класів: А, Б, В, Г, Д.

Для позичальників – юридичних осіб (в тому числі банків) критерії класифікації такі:

А – фінансова діяльність добра, економічні показники перебувають в установлених межах, ділова репутація та кредитна історія бездоганні, банки-позичальники дотримуються економічних нормативів, є всі підстави для висновку, що фінансова діяльність і надалі буде проводитися на високому рівні;

Б – фінансова діяльність близька до класу «А», але ймовірність тривалого підтримування її на цьому ж рівні низька, виявлено потенційні (не наявні) недоліки, що ставить під загрозу достатність надходження коштів для обслуговування боргу та стабільність одержання позитивного фінансового результату діяльності позичальника;

В – фінансова діяльність задовільна і потребує ретельного контролю, надходження коштів і платоспроможність позичальника свідчать про ймовірність несвочасного погашення кредитної заборгованості в повному обсязі та в передбачені кредитним договором строки, проте є потенційна можливість покращання фінансового стану: забезпечення ліквідне, не викликає сумнівів справедливості оцінки його вартості, правильно оформлена документація щодо забезпечення;

Г – (фінансова діяльність незадовільна: більшість економічних показників не відповідають мінімальним значенням, спостерігається нестабільність протягом року, високий ризик значних збитків, імовірність повного погашення

кредитної заборгованості та відсотків досить низька, проблеми можуть стосуватися стану забезпечення (документації щодо забезпечення чи рівня його ліквідності): до цього класу належать позичальники (контрагенти) банку, проти яких порушено справу про банкрутство;

Д – фінансова діяльність незадовільна, позичальник має збитки, показники не відповідають установленим значенням, кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою, ймовірність погашення заборгованості практично дорівнює нулю; до цього класу належать позичальники (контрагенти) банку, які визнані банкрутами в установленому чинним законодавством порядку.

ТЕМА 5. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

- 5.1 Аналіз структури доходів банку
- 5.2 Аналіз процентних доходів банку
- 5.3. Аналіз структури витрат банку
- 5.4 Аналіз прибутку
- 5.5 Аналіз показників доходності
- 5.6 Аналіз рентабельності

5.1 Аналіз структури доходів банку

Структурний аналіз доходу банку передбачає попереднє його групування за джерелами утворення.

Структура банківських доходів має такий вигляд:

доходи від проведення активних операцій: доходи від кредитування; доходи від інвестиційних операцій;

доходи від комісійних операцій: доходи від розрахунково-касового обслуговування; доходи від трастових операцій; доходи від факторингових операцій; доходи від лізингових операцій; інші доходи від комісійних операцій;

інші доходи.

Загальний аналіз доходів пропонується починати з розгляду їх динаміки і структури.

Збільшення надійності банку залежить від того, у який спосіб диверсифікована структура напрямів його доходів. Банкам рекомендується розширювати спектр платних послуг клієнтам — брокерські, довірчі, надання консультативної допомоги тощо. Створюючи дохід від надання послуг, комерційні банки значно збільшують свій прибуток. Але стійка тенденція до значних темпів зростання таких доходів може свідчити про погіршення управління активними операціями банку або кон'юнктури кредитного ринку. Крім того, може мати місце недоцільно високе зростання непроцентних витрат на обслуговування клієнтів.

5.2 Аналіз процентних доходів банку

Процентні доходи складаються з доходів від коштів, розміщених в інших банках, плати за кредит, наданий суб'єктам господарської діяльності і фізичним особам, за інші види кредиту та з доходу від інвестиційних цінних паперів

До процентних доходів банку відносяться:

- відсотки по міжбанківських кредитах;
- відсотки по кредитах підприємств;
- відсотки по кредитах населення;
- доходи по залишках на кореспондентських рахунках;
- доходи по цінних паперах (процентні).

До процентних доходів відносять доходи, отримані:

- від кредитів та авансів клієнтам;
- чистих вкладень в цінні папери, які оцінюються за справедливою вартістю через прибуток або збиток;
- чистих вкладень в цінні папери, що утримуються до погашення;
- коштів в інших банках;
- кореспондентських рахунків в інших банках;
- депозитів "овернайт" в інших банках;
- чистих вкладень в цінні папери та інші фінансові активи, наявні для продажу;
- інших джерел.

У процесі аналізу процентних доходів банку необхідно:

- а) встановити темпи зміни загальної величини і структури активів, що приносять процентний дохід;
- б) провести зіставлення їх з темпами зростання (зниження), отриманого від використання доходу;
- в) виявити зміна загального рівня процентної ставки по проведеним банком активних операцій.

Аналіз процентних доходів банку дозволяє з'ясувати, за рахунок яких чинників вони в основному отримані:

- а) зміни ціни і обсягу видаваних кредитів;
- б) використання коштів, що знаходяться на розрахункових рахунках клієнтів;
- в) всіх зазначених факторів одночасно.

При цьому необхідно враховувати, що зростання процентних доходів за рахунок зростання цін на кредити, як правило, не є заслугою банку, а визначається ринковою кон'юнктурою. У той же час зростання обсягів видаваних кредитів і більш широке використання коштів, що знаходяться на розрахункових рахунках клієнтів, залежать від роботи самого банку і позитивно впливають на зростання його доходів за умови дотримання вимог до ліквідності банківських активів.

5.3. Аналіз структури витрат банку

Витрати - зменшення економічної вигоди у звітному періоді у формі відпливу чи зменшення активів або збільшення заборгованості, що призводить до зменшення власного капіталу, крім тих, що пов'язані з розподілом частки доходу між власниками капіталу. Витрати визначаються у звіті про прибутки та збитки на підставі безпосереднього зв'язку між понесеними витратами і надходженнями за визначеними статтями доходу.

Витрати КБ складаються з таких елементів: процентні витрати, комісійні витрати, інших небанківських операційні витрати, інші банківські операційні витрати, непередбачені витрати.

Основними завданнями аналізу витрат банку є:

- оцінка змін суми витрат порівняно з планом та витратами відповідного періоду минулого року;

- аналіз змін у структурі витрат;
- визначення причин, що викликали зміни в сумах витрат банку;
- кількісний вимір впливу чинників на розмір витрат;
- розроблення заходів для скорочення витрат.

Аналізуючи структуру витрат, необхідно звернути увагу на такі моменти:

зниження питомої ваги банківських операційних витрат свідчить про погіршення управління пасивами або про ускладнення ситуації на кредитному ринку країни;

різке збільшення питомої ваги операційних витрат свідчить про погіршення кон'юнктури кредитів ринку або банківське управління.

Аналізуючи внутрішню структуру процентних витрат особливу увагу потрібно звернути на питому вагу відсотків, сплаченим за міжбанківськими кредитами.

5.4 Аналіз прибутку

Прибуток банку — це фінансовий результат діяльності банку, який розраховується як різниця між його доходами та витратами.

Прибуток банку складають:

прибуток від основної діяльності, який визначається як різниця між банківськими доходами і витратами;

валовий прибуток, до якого, крім прибутку від основної діяльності, входять небанківські операційні доходи і витрати, відрахування в резерви, непередбаченні доходи і витрати;

чистий прибуток, який залишається у розпорядженні банку після сплати податку.

Аналіз показників прибутковості банку здійснюють порівняно з планом і в динаміці. Вплив факторів на зміну цих показників розраховують за допомогою способу ланцюгових підстановок.

Двома найважливішими показниками прибутковості банку є показники:

- 1) *ROA* — прибутковість активів банку, який визначається як:

відношення чистого прибутку до величини середніх загальних активів (*ROA1* ;

або як відношення чистого прибутку до величини робочих активів (*ROA2*).

Зіставлення показників *ROA1* та *ROA2* дає можливість виявити невикористані резерви підвищення прибутковості активів за рахунок поліпшення їх структури, ефективнішого використання, дає уявлення про можливості зростання рентабельності завдяки скороченню активів, які не приносять доходу. На практиці вважається, якщо показник прибутковості активів перевищує 1 %, то банк працює рентабельно.

2) *ROE* — прибутковість акціонерного капіталу банку, який також розраховують за двома показниками:

відношення чистого прибутку до величини середнього акціонерного капіталу (*ROE1*). Оптимальне значення цього показника — не менше 15 %;

або відношення чистого прибутку банку до величини статутного капіталу (*ROE2*). Цей показник характеризує доцільність та ефективність вкладення акціонерами своїх коштів та ефективність видачі статутного капіталу, а також спроможність банку розпоряджатися всіма його коштами.

Для оцінки ефективності видатків банку використовують *показник рівня їх прибутковості (RB)*, який розраховують як відношення прибутку банку до його витрат.

5.5 Аналіз показників доходності

Дохідність комерційного банку - це сумарний позитивний результат його господарсько-фінансової та комерційної діяльності. Дохідність банку залежить насамперед від оптимальної структури його балансу (активів та пасивів) та від цілеспрямованої роботи банківського персоналу.

Важливими умовами забезпечення доходності банку є оптимізація структури доходів і витрат, визначення мінімально допустимої маржі, виявлення тенденцій у доходності кредитних операцій, планування оптимальної дохідної маржі для прогнозування орієнтованого рівня процентів за активними і пасивними операціями.

Двома найважливішими показниками аналізу прибутковості банку є дохід на активи та дохід на капітал.

Система показників дохідності банківської діяльності надана в табл. 5.1.

Таблиця 5.1
Показники дохідності банківської діяльності

Показник	Розрахунок	Значення показника
Дохідність активів	<i>ROA 1: Чистий прибуток/ Середні загальні активи, (%)</i>	Застосовується при порівнянні прибутковості різних банків. Мінімальне значення коефіцієнта – 0,75%, а максимальне – 1,5 %.
Дохідність капіталу	<i>Чистий прибуток/ Сплачений статутний капітал, (%)</i>	Показник дає змогу визначити ефективність використання коштів власників комерційного банку. Його оптимальне значення – 10-20%
Чистий спред	<i>((Проценти отримані / Позики) – (Проценти сплачені / Підприємницькі депозити,)) (%)</i>	Показник відображає різницю між процентами отриманими та сплаченими ставками. Оптимальне значення чистого спреду - не менше 1,25%.
Чиста процентна маржа (ЧПМ)	<i>(Процентні доходи – Процентні витрати) / Загальні активи, (%)</i>	Цей коефіцієнт допомагає з'ясувати, чи може банк отримати прибуток у вигляді доходу від процентної різниці. Оптимальним значенням даного показника є 4,5%.
Дохідність активів за рахунок інших операційних доходів	<i>Інший операційний дохід / Середні загальні активи, (%)</i>	Коефіцієнт висвітлює ступінь залежності банку від непроцентних доходів.

5.6 Аналіз рентабельності

Рентабельність діяльності банків визначають показниками:

Рентабельність витрат - відношення чистого прибутку до вагових витрат. Однак розрахунок може проводитись і за іншими показниками: операційним прибутком (без урахування податку на прибуток, відрахувань у резерви), операційних витрат (без урахування сплачених податків, амортизації). Такий показник рентабельності відображає ефективність операційної діяльності.

Рентабельність активів – відношення чистого прибутку до величини активів. На рентабельність активів впливає, крім прибутку, ще і розмір активів банку. Низька рентабельність активів може бути спричинена їх завищеним обсягом та високою питомою вагою «витратних активів» за низької питомої ваги дохідних активів. Реструктуризація активів на користь дохідних може стати джерелом додаткових прибутків банку, навіть за їх незмінного обсягу або його збільшення. У західних банках вважається достатньою рентабельність активів на рівні 1—3 %.

Рентабельність капіталу – відношення чистого прибутку до величини капіталу. Показник рентабельності (прибутковості) капіталу банку є індикативним. Його збільшення не може відбуватися за рахунок зменшення капіталу. При цьому банки з великим обсягом капіталу можуть мати менші значення даного показника, ніж банки з малим капіталом. Якщо банк використовує свої прибутки на накопичення, збільшуючи свій капітал, то показник рентабельності його капіталу може мати тенденцію до зменшення.

Прибутковість статутного капіталу — це питома вага прибутку (позитивного результату діяльності поточного року) в статутному капіталі банку. Цей показник є основою для розрахунків норми доходів та їх частки в статутному капіталі банку (дивідендів на акцію для акціонерних товариств). Значний обсяг статутного капіталу хоча і створює передумови для його розвитку та підтримки достатнього рівня ліквідності, проте зменшує норму доходності на внески його власників.

ТЕМА 6. АНАЛІЗ ДОТРИМАННЯ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ ЕКОНОМІЧНИХ НОРМАТИВІВ

- 6.1 Аналіз показників ліквідності.
- 6.2 Аналіз фінансової стійкості
- 6.3 Аналіз ділової активності банку
- 6.4 Аналіз внутрішніх ризиків банківської діяльності

6.1 Аналіз показників ліквідності.

Першим етапом аналізу є виявлення того, наскільки банк дотримується нормативів ліквідності, встановлених Національним банком України. Це дає змогу здійснювати контроль за ліквідністю банків та підтримувати необхідний рівень ліквідності банківської системи в цілому. Для аналізу використовують нормативи:

1. Норматив миттєвої ліквідності ($H_{мл}$) встановлюється для контролю за здатністю банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань за рахунок високоліквідних активів. Він визначається як відношення суми коштів у касі (Ka) та на кореспондентських рахунках (Kp) до зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками (Pr):

$$H_{мл} = \frac{Ka + Kp}{Pr} * 100 \quad (24)$$

Нормативне значення нормативу H_4 має бути не менше 20 %.

2. Норматив поточної ліквідності ($H_{пл}$) встановлюється для визначення збалансованості строків і сум ліквідних активів та зобов'язань банку. Він визначається як відношення активів первинної та вторинної ліквідності (A) до зобов'язань банку з кінцевим строком погашення до 31-го дня включно (3):

$$H_{пл} = \frac{A}{3} * 100 \quad (25)$$

До активів первинної та вторинної ліквідності при розрахунку нормативу належать готівка в касі, банківські метали, кошти на кореспондентських рахунках і строкові

депозити в НБУ та інших банках, боргові цінні папери, що рефінансуються та емітовані НБУ, інші боргові цінні папери в портфелі банку на продаж та інвестиції, надані кредити. Значення даного коефіцієнту має бути не менше ніж 40 %.

3. Норматив короткострокової ліквідності *Нкл* встановлюється для контролю за здатністю банку виконувати прийняті ним короткострокові зобов'язання за рахунок ліквідних активів і визначається як співвідношення ліквідних активів (Ал) до короткострокових зобов'язань (Зк) зі строком погашення до одного року:

$$H_{кл} = \frac{A_l}{Z_k} * 100 \quad (26)$$

До ліквідних активів при розрахунку цього нормативу відносять готівкові кошти, банківські метали, кошти на кореспондентських рахунках і короткострокові депозити в НБУ та інших банках, короткострокові кредити, що надані іншим банкам. Значення даного коефіцієнта має бути не менше 20 %.

6.2 Аналіз фінансової стійкості

Основними коефіцієнтами, які характеризують фінансову стійкість банку, є:

- коефіцієнт надійності;
- коефіцієнт фінансового важеля;
- коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів;
- коефіцієнт захищеності дохідних активів власним капіталом;
- коефіцієнт мультиплікатора капіталу.

Таблиця 6.1

Алгоритм розрахунку показників, що характеризують фінансову стійкість банку

	Найменування показника	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст показника
1	Коефіцієнт надійності	$K_n = \frac{K}{Z_k}$	Співвідношення власного капіталу (К) до залучених коштів (Зк). Характеризує рівень залежності банку від залучених коштів

2	Коефіцієнт фінансового важеля	$K_{фв} = \frac{З}{К}$	Співвідношення зобов'язань банку (З) і капіталу (К), Розкриває здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку
3	Коефіцієнт достатності капіталу	$K_{дк} = \frac{К}{Азаг}$	Розкриває достатність сформованого власного капіталу (К) в активізації та покритті різних ризиків
4	Коефіцієнт захищеності власного капіталу	$K_{зк} = \frac{Ак}{К}$	Співвідношення капіталізованих активів (Ак) і власного капіталу (К). Показує, яку частину капіталу розміщено в нерухомість (майно)
5	Коефіцієнт захищеності дохідних активів	$Kз = \frac{К - На - Зб}{Да}$ де На — недохідні активи; Да — дохідні активи; Зб — збитки	Сигналізує про захист дохідних активів (що чутливі до зміни процентних ставок) мобільним власним капіталом
6	Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	$Kм = \frac{А}{Ка}$	Ступінь покриття активів (А) (акціонерним) капіталом (Ка)

6.3 Аналіз ділової активності банку

Аналіз ділової активності банку проводять за допомогою коефіцієнтів:

У частині пасиву:

коефіцієнт активності залучення позичених і залучених коштів - питома вага залучених коштів (Зк) у загальних пасивах (Пзаг);

коефіцієнт активності залучення строкових коштів – питома вага строкових депозитів (Дстр) у загальних пасивах (Пзаг);

коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів - питома вага одержаних міжбанківських кредитів (МБК) у загальних пасивах (Пзаг);

коефіцієнт активності використання залучених коштів у дохідні активи - співвідношення дохідних активів (Да) і залучених коштів (Зк);

коефіцієнт активності використання залучених коштів у кредитний портфель - співвідношення кредитного портфеля (КР) і депозитів строкових (Дс).

У частині активів :

коефіцієнт рівня дохідних активів - питома вага дохідних активів (Ад) у загальних активах (Аз);

коефіцієнт кредитної активності - питома вага кредитного портфеля (КР) у загальних активах (Аз) ;

коефіцієнт загальної інвестиційної активності в цінні папери - питома вага портфеля цінних паперів і паїв (ЦПП) у загальних активах (Аз),

коефіцієнт інвестицій у дохідні активи - питома вага інвестицій (ЦПП) у дохідних активах (Ад) ;

коефіцієнт проблемних кредитів - питома вага проблемних (прострочених і безнадійних) кредитів (КРпб) у кредитному портфелі в цілому (КР) .

6.4 Аналіз внутрішніх ризиків банківської діяльності

Ризик означає невизначеність, пов'язану з настанням будь-якої події або її наслідками. Для банку невизначеність — це результат неочікуваних змін процентної ставки, потоків депозитів, платоспроможності позичальників, валютних курсів тощо.

Ризик фінансового інструменту можна оцінити двома способами:

як окремий ризик, коли актив або пасив розглядаються окремо від інших активів чи пасивів;

як ризик портфеля активів чи пасивів, коли актив або пасив розглядаються як складова сукупності вимог чи зобов'язань, що входять до портфеля.

Ризик можна також розглядати як шанс одержати прибуток або збиток від інвестування в певний проект. Можливість одержати прибуток або збиток може бути високою або низькою залежно від рівня ризику (непостійності очікуваних доходів).

Простіше за все аналізувати ризик, якщо поділити його на дві категорії — рівень ризику і рівень часу. Рівень ризику можна визначити порівнянням ризикованості тих або інших інвестицій.

Ризик часто називають зростаючою функцією часу. Якщо ресурси розміщуються на тривалій строк, кредитор повинен одержати винагороду за те, що взяв на себе ризик часу. Отже, ризик визначається базовою або безризиковою ставкою і премією за ризик, пов'язаний з фактором часу.

ТЕМА 7. ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

7.1 Аналіз власних фінансових ресурсів страхових компаній

7.2. Аналіз залучених фінансових ресурсів страхових компаній

7.3 Аналіз складу резервів страхових компаній

7.4 Аналіз фінансової стійкості страхових компаній

7.5 Аналіз платоспроможності страхових компаній

7.1 Аналіз власних фінансових ресурсів страхових компаній

Фінансові ресурси страхової компанії складаються з двох основних частин — власного й залученого капіталу, причому залучена частина капіталу у вигляді страхових премій значно більша, ніж власна.

Власні фінансові ресурси страхової компанії - фінансові кошти страховика, які належать йому на правах власності і використовуються для формування певної частини його активів. Власний капітал є основою для початку діяльності страхової компанії та забезпечення її фінансової стійкості.

Класифікація власних фінансових ресурсів страховика:

1. За формами існування:
інвестований капітал;

нерозподілений прибуток.

2. За рівнем відповідальності:

статутний капітал;

додатковий (що не реєструється) капітал.

Склад власних фінансових ресурсів страховика:

статутний капітал,

нерозподілений прибуток поточного і минулих періодів,

додатковий капітал,

резервний капітал (вільні резерви).

Статутний капітал - основна частина власного капіталу і джерело власних фінансових ресурсів страхової компанії.

Нерозподілений прибуток - сума прибутку, отриманого страховиком у звітному періоді, який не спрямований на споживання шляхом розподілу між власниками (засновниками, акціонерами) страхової компанії

Додатковий капітал - капітал, який страхова компанія залучає крім статутного капіталу.

Резервний капітал (вільні резерви) - капітал, який створюється з метою фінансування можливих збитків страхової компанії. Частина власних фінансових ресурсів страхової організації, яка резервується з метою додаткового забезпечення її платоспроможності відповідно до прийнятої методики здійснення страхової діяльності. Джерелом формування резервного капіталу є прибуток страхової компанії.

Аналіз власних фінансових ресурсів здійснюється за допомогою показників:

1. Рівень незалежності власних фінансових ресурсів характеризується відношенням власного капіталу до власного і прирівняного до нього капіталу. Показує, яку частину займає власний капітал у власних і прирівняних до них фінансових ресурсах.

2. Рівень залежності власних фінансових ресурсів розраховують як відношення довгострокових зобов'язань до власного та прирівнюваного до нього капіталу. Показує, яку частину займають довгострокові зобов'язання у власних і прирівняних до них фінансових ресурсах. Підвищення величини цього показника, з одного боку, свідчить про посилення

залежності від зовнішніх джерел, а з іншого — про рівень фінансової надійності підприємства і довіри до нього з боку кредиторів.

7.2. Аналіз залучених фінансових ресурсів страхових компаній

До складу залучених фінансових ресурсів страховика входять:

- страхові резерви (залучений капітал);
- банківські кредити;
- емісія облігацій;
- кредиторська заборгованість перестраховиків;
- інші види кредиторської заборгованості;
- інші джерела заборгованості.

Банківські позики - кошти, надані банком у позику страховику для цільового використання протягом певного періоду під певний (обумовлений) відсоток.

Фінансовий лізинг - фінансові ресурси, отримані шляхом надання лізингодавцем у користування страхової компанії основних засобів на умовах платності.

Товарний (комерційний) кредит - позикові ресурси, залучені страховиком у формі товарно-матеріальних цінностей для формування певної частини оборотних активів на умовах відстрочки платежу.

Облігаційні позики - кошти, залучені страховою компанією за рахунок емісії облігацій.

Кредиторська заборгованість перестраховальникам – кредиторська заборгованість страхової організації за розрахунками за договорами перестраховання.

Внутрішні рахунки до нарахування (внутрішня кредиторська заборгованість) - короткостроковий вид позикових коштів страхової компанії, сформованих за рахунок нарахованої кредиторської заборгованості нетоварного характеру (заборгованість по заробітній платі працівникам тощо).

Аналіз залучених фінансових ресурсів можна здійснити за такими показниками:

1. Рівень абсолютного покриття залучених фінансових ресурсів власним капіталом — показує співвідношення власних і залучених фінансових ресурсів;

2. Рівень стійкого покриття залучених фінансових ресурсів власним та прирівняним до нього капіталом. Він показує, скільки власних та прирівняних до них фінансових ресурсів припадає на одну гривню залученого капіталу.

7.3 Аналіз складу резервів страхових компаній

Страхові резерви - грошові кошти, які створюються страховиками з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування залежно від видів страхування (перестраховання).

Страхові резерви поділяють на:

технічні резерви;

резерви по страхуванню життя.

Технічні резерви - показник, який виражає грошову оцінку обов'язків страховика за страховими зобов'язаннями, і одночасно - це сума коштів, що є гарантією виконання зобов'язань перед страхувальниками з огляду на наявні в портфелі страховика договори по ризикових видах страхування.

Технічні резерви відбивають загальний обсяг відповідальності страхової організації за діючими договорами по ризикових видах страхування. Вони формуються окремо по кожному виду ризикового страхування згідно правил формування та розміщення страхових резервів.

Їх обсяг повинен бути достатній для покриття (відшкодування) всіх збитків за договорами з ризикових видів страхування, навіть у випадках припинення надходження премій за договорами.

Страхові резерви зі страхування життя - оцінка вартості грошових зобов'язань страхової компанії за договорами страхування життя і майбутніх витрат для забезпечення їх виконання.

Джерелами формування є надходження страхових платежів і доходів від розміщення коштів сформованих резервів за видами страхування життя.

Формуються окремо по кожному виду страхування життя і медичного страхування.

Кошти резервів не є власністю страховика, повинні бути відокремлені від іншого його майна і не можуть бути використані для погашення будь-яких інших зобов'язань страховика. Не можуть бути включені до ліквідаційної маси у разі банкрутства страхової компанії або її ліквідації.

Формування страхових резервів - метод розподілу грошових потоків страхової організації, який дозволяє відокремити частину коштів від доходу страховика з метою надання цій частині цільового призначення.

Для того, щоб провести аналіз складу страхових резервів необхідно здійснити розрахунок коефіцієнтів фінансової стійкості страхового фонду та рівня страхових резервів.

7.4 Аналіз фінансової стійкості страхових компаній

Фінансовий стан страхових організацій - комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин і характеризується системою показників, що відображають наявність розміщення і ефективність використання фінансових ресурсів страховика..

Стійкий фінансовий стан характеризується достатнім рівнем платоспроможності та ліквідності страховика, гнучкою системою адаптації до змін ризикованою середовища, відсутністю відхилень фактичних показників фінансової діяльності страховика від нормативних (маржа платоспроможності, розміщення страхових резервів, обмеження за максимальним ризиком і ін.)

Нестійкий фінансовий стан - це фінансовий стан страхової компанії, коли вона зберігає достатній рівень платоспроможності, може здійснювати страхові виплати своєчасно, проте при цьому порушені нормативні вимоги щодо обмеження за максимальним ризиком, розміщення страхових резервів та ін., А аналіз фінансового стану страховика свідчить про зниження його ліквідності і погіршення прогнозних показників ймовірності банкрутства.

Граничний фінансовий стан характеризується тим, що страховик нездатний здійснювати страхові виплати, платежі в бюджет та інші поточні платежі. Це стан є критичним, оскільки існує реальна можливість санації та банкрутства страхової компанії

Фінансова неможливість - це такий фінансовий стан страхової організації, коли вона нездатна адаптуватися до змін, які відбуваються в економічному середовищі, забезпечувати свої зобов'язання, реалізуватися як страховик і відновити фінансову стійкість. Результатом фінансової неможливості страхової компанії є банкрутство.

Фінансова стійкість страхових організацій - постійне переважання доходів над витратами в межах розрахунків за страховими фондами, яке забезпечується платоспроможністю страховика.

Показники, які використовуються для оцінки фінансової стійкості страхових компаній:

1. Коефіцієнт фінансування (K_ϕ) визначається співвідношенням залучених коштів страховика та його власних коштів

$$K_\phi = \frac{ПК}{ВК} \quad (27)$$

ПК – обсяг залучених коштів страховика;

ВК – сума власного капіталу страховика у звітному періоді.

2. Коефіцієнт автономії (K_a) показує частку власного капіталу у його загальному обсягу

$$K_a = \frac{ВК}{К}; \text{ або } K_a = \frac{ЧА}{А} \quad (28)$$

$К$ – загальний обсяг фінансових ресурсів страховика; $ЧА$ – розмір чистих активів страховика; $А$ – вартість активів страховика на певну дату.

3. Коефіцієнт маневрування власних коштів (K_m) визначає частку власного капіталу, що залишається у страхової компанії, після вкладання його в необоротні активи

$$K_M = \frac{BK - A_n}{BK} \quad (29)$$

A_n – необоротні активи.

4. Коефіцієнт мультиплікації власного капіталу ($K_{\text{мульти}}$) визначається співвідношенням активів та власного капіталу страхової компанії

$$K_{\text{мульти}} = \frac{A}{BK} \quad (30)$$

BK – сума власного капіталу страховика у звітному періоді.

5. Коефіцієнт співвідношення позиченого та власного капіталу ($K_{\text{спвк}}$)

$$K_{\text{спвк}} = \frac{З}{BK} \quad (31)$$

$З$ – зобов'язання страховика

6. Коефіцієнт маневрування власного та довгострокового залученого капіталу ($K_{\text{мвд}}$)

$$K_{\text{мвд}} = \frac{ВД_{\text{оба}}}{BK + ПК_{\text{д}}} \quad (32)$$

$ВД_{\text{оба}}$ – сума власного та довгострокового капіталу страховика, котрий інвестований в оборотні активи; $ПК_{\text{д}}$ – сума довгострокового позичкового капіталу страховика.

7. Коефіцієнт заборгованості (K_3) характеризує залежність страхової компанії від зовнішніх джерел фінансування

$$K_3 = \frac{ПК}{K} \quad (33)$$

$ПК$ – сума позичкового капіталу страховика на певну дату;

K – сума всіх фінансових ресурсів страховика на певну дату.

8. Коефіцієнт фінансового левіриджу ($K_{\text{фл}}$) визначається як співвідношення між довгостроковими зобов'язаннями та

власник капіталом страховика. Використовується для оцінювання фінансового важеля.

$$K_{\text{фл}} = \frac{ДЗ}{ВК} \quad (34)$$

ДЗ – довгострокові зобов'язання страховика.

9. Коефіцієнт фінансової стійкості страхового фонду (резервного) (*Кфссф*)

$$K_{\text{фссф}} = \frac{Д + Р\Phi}{В} \quad (35)$$

Д – доходи, отримані страховиком у звітному періоді; *РФ* – залишок резервних фондів на кінець звітного періоду; *В* – витрати страховика, у т.ч. на ведення справи й страхове відшкодування.

7.5 Аналіз платоспроможності страхових компаній

Платоспроможність страховика - це його фінансовий стан, який дає можливість своєчасно і в повному обсязі виконати свої фінансові зобов'язання, перш за все страхові, за рахунок наявності достатньої суми ліквідних активів і засобів платежу.

Умови забезпечення платоспроможності страховиків:

наявність сплаченого статутного фонду;

наявність гарантійного фонду;

перевищення фактичного запасу платоспроможності страховика над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності;

створення страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань.

Типи платоспроможності страховиків:

технічна платоспроможність;

довгострокова платоспроможність;

технічна неплатоспроможність;

фактична неплатоспроможність.

Технічна платоспроможність - це стан страховика, коли він має певний мінімальний залишок власних коштів, що дає

можливість здійснювати страхову діяльність. Мінімальний залишок визначається як різниця між активами і зобов'язаннями. До складу активів включаються активи з високим ступенем ліквідності і надійності.

Довгострокова платоспроможність - передбачає виконання умов щодо руху коштів і вартості власного капіталу. Умови щодо руху коштів вимагають стабільної діяльності страховика. Величина зібраних премій повинна забезпечувати покриття поточних витрат і страхових виплат.

Технічна неплатоспроможність означає такий стан страхової компанії, коли не виконуються вимоги щодо мінімального залишку власних коштів. Страховик, який знаходиться в стані технічної неплатоспроможності, вимагає особливої уваги з боку державних органів нагляду за страховою діяльністю. До нього можуть застосовуватися заходи з обмеження діяльності, пов'язаної зі страхуванням великих ризиків.

Фактична неплатоспроможність - це такий стан страхової організації, коли вона не може виконати свої зобов'язання перед страхувальниками і кредиторами.

Показники ліквідності страхової компанії представлено в табл. 7.1.

Таблиця 7.1

Коефіцієнт ймовірності дефіциту коштів (коефіцієнт Коньшина)	$K = \sqrt{\frac{1 - T}{n * T}}$	T – середня тарифна ставка по страховому портфелю страховика на одиницю страхової суми; n – число застрахованих об'єктів
Коефіцієнт можливості виконання зобов'язань ($K_{мвз}$)	$K_{мвз} = \frac{Зп}{A_{л}}$	$Зп$ – всі поточні зобов'язання страховика, у т.ч. страхові; $A_{л}$ – ліквідні активи страховика;
Коефіцієнт покриття зобов'язань ($K_{пз}$)	$K_{пз} = \frac{A_{п}}{З_{к}}$	$A_{п}$ – поточні активи страховика; $З_{к}$ – короткострокові зобов'язання;
Коефіцієнт покриття загальний ($K_{Пз}$)	$K_{Пз} = \frac{A_{о}}{З_{п}}$	$A_{о}$ – оборотні активи; $З_{п}$ – поточні зобов'язання;

Коефіцієнт поточної ліквідності (<i>КЛп</i>)	$КЛп = \frac{Ал}{Зп}$	<i>Ал</i> - ліквідні активи страховика; <i>Зп</i> - поточні зобов'язання
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (<i>КЛм</i>)	$КЛм = \frac{Авл}{Зпк}$	<i>Авл</i> - високоліквідні активи страховика; <i>Зпк</i> - короткострокові поточні зобов'язання;
Коефіцієнт загальної ліквідності (<i>КЛз</i>)	$КЛз = \frac{Ао}{Зп}$	<i>Ао</i> - оборотні активи страховика;

ТЕМА 8. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

8.1 Аналіз доходів страхових компаній

8.2 Аналіз витрат страхових компаній

8.3 Аналіз формування та розподілу прибутку страхових компаній

8.4 Моделі діагностики та прогноз банкрутства страхових компаній

8.1 Аналіз доходів страхових компаній

Головною особливістю діяльності страхової компанії є те, страховик спочатку акумулює кошти, що надходять від страхувальника, створюючи необхідний страховий фонд, а лише після цього несе витрати, пов'язані з компенсацією збитків за укладеними страховими угодами.

До складу доходів від страхової діяльності належать такі доходи:

- страхові премії, що отримані за укладеними з ним договорами страхування і перестрахування;
- комісійні винагороди, отримані страховиком за перестрахування його ризиків;
- частки від страхових відшкодувань, сплачені іншими перестраховиками;
- повернуті страховику суми з централізованих страхових резервних фондів;
- повернуті страховику суми страхових (технічних) резервів, інших, ніж резерви незароблених премій, у випадках і на умовах, які передбачені законодавством.

Платою за страхування є страхова премія, яку страхувальник зобов'язаний внести страховикові згідно з договором страхування. Тільки після сплати страхувальником страхової премії договір страхування набирає чинності, якщо інше не передбачено угодою сторін. Страхувальники мають право сплачувати страхові премії як готівкою, так і безготівковим шляхом.

Страхові премії, що страховик отримує за надані ним страхові послуги – первинний і головний вид доходів від страхової діяльності.

Страхова премія визначається залежно від суми, на яку укладається договір страхування (страхової суми), і страхового тарифу (страховий тариф ще називають ставкою страхової премії).

$$\text{Страхова премія} = \text{Страхова сума} \times \text{Страховий тариф} \quad (36)$$

Страхова сума, згідно із Законом України «Про страхування», - це грошова сума, у межах якої страховик відповідно до умов страхування зобов'язаний провести виплату при настанні страхового випадку. Страховий тариф перш за все залежить від страхової суми на яку страхує страхувальник, також від особливостей окремих груп застрахованого майна, та інших чинників, які суттєво впливають на тариф, який буде використовуватися страховиком.

8.2 Аналіз витрат страхових компаній

Витрати страховика формуються у процесі витрачання страхового фонду. Склад і структуру витрат визначають два взаємозалежних економічних процеси: погашення зобов'язань перед страхувальниками і фінансування діяльності страхової організації. Через це у страхуванні існує така класифікація витрат:

- витрати, пов'язані з виконанням страхових зобов'язань і проведенням страхових операцій (виплати страхових відшкодувань і страхових сум; відрахування до запасних фондів і резервів внесків; відрахування на попереджувальні заходи; реалізація витрат на ведення справи й ін.);

- витрати на проведення інших операцій (витрати на одержання доходів від інвестування і розміщення тимчасово вільних власних коштів страховика, сформованих ним страхових резервів, й інших видів доходів).

Витрати на проведення страхових операцій, що є основними для страховика і складають більшість його загальних витрат, містять:

- виплати страхових сум і страхових відшкодувань за договорами страхування і перестраховання;
- відрахування до страхових резервних фондів;
- відрахування до технічних резервів, крім резерву незароблених премій, на умовах, що передбачені чинним законодавством;
- витрати на проведення й обслуговування процесу страхування і перестраховання;
- витрати на оплату праці робітників страховика тощо.

8.3 Аналіз формування та розподілу прибутку страхових компаній

Прибуток страховика — фінансовий результат його діяльності за відповідний звітний період (квартал, півріччя, дев'ять місяців, рік). Визначається як різниця між доходами та витратами. Прибуток страховика складається з прибутку від страхової діяльності, прибутку від інвестиційної та фінансової діяльності, прибутку від іншої звичайної операційної діяльності та надзвичайних операцій. Найскладнішим є обчислення прибутку від страхової діяльності.

Прибуток від страхової діяльності (крім страхування життя і медичного страхування) обчислюється як різниця між доходами від страхової діяльності та відповідними витратами страховика, склад яких визначений чинним законодавством України:

$$ПД = (ЗП + КП + ВП + ПЦР + ПТР) - (ВС + ВЦР + ВТР + ВВС)$$

де *ЗП* — зароблені страхові премії за договорами страхування і перестраховання;

КП — комісійні винагороди за перестрахування;
ВП — частки страхових виплат, сплачені перестраховиками;
ПЦР — повернені суми із централізованих страхових резервних фондів;

ПТР — повернені суми з технічних резервів, інших, ніж резерв незароблених премій;

ВС — виплати страхових сум та страхових відшкодувань;

ВЦР — відрахування в централізовані страхові резервні фонди;

ВТР — відрахування в технічні резерви, інші, ніж резерв незароблених премій;

ВВС — витрати на ведення справи (адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати).

Прибуток страховика розподіляється за спільними для всіх суб'єктів господарювання принципами. Схема розподілу прибутку залежить від форми організації страхової компанії (акціонерне товариство відкритого або закритого типу, командитне, повне товариство, товариство з додатковою відповідальністю). Особливістю розподілу прибутку страхової компанії є те, що згідно з Законом України «Про страхування» за рахунок нерозподіленого прибутку вона може створювати вільні резерви з метою зміцнення своєї платоспроможності.

8.4 Моделі діагностики та прогноз банкрутства страхових компаній

Основним завданням діагностики є своєчасне забезпечення прийняття управлінських рішень з метою зниження впливу негативних фінансових процесів.

Існує цілий ряд моделей прогнозування банкрутства, що дозволяють оцінити і діагностувати перспективну ступінь платоспроможності страхової компанії.

Так як ні одну модель банкрутства не можна вважати досконалою, для об'єктивності загального аналізу розглядаються відразу кілька моделей. Тільки комплексний розгляд описаних нижче моделей зможе дати об'єктивну і повну оцінку фінансової спроможності.

П'ятифакторна модель Альтмана.

Дана модель розроблена для оцінки ймовірності банкрутства компаній, чії акції продаються на ринку.

$$Z = 1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3X_3 + 0,6X_4 + X_5 \quad (37)$$

X_1 - відношення оборотного капіталу до валюти балансу (визначає обсяг чистих ліквідних активів);

X_2 - відношення нерозподіленого прибутку (або непокритого збитку) до валюти балансу (відображає фінансовий важіль компанії);

X_3 - відношення валового прибутку до валюти балансу (визначає ефективність діяльності компанії);

X_4 - відношення вартості власного капіталу до вартості всіх зобов'язань;

X_5 - відношення обсягу продажів до валюти балансу (визначає фондоотдачу).

Оцінка результату:

при значенні $Z < 1,81$ – ймовірність втрати платоспроможності становить від 80% до 100%;

при значенні $2,77 < Z < 1,81$ – ймовірність банкрутства оцінюється від 35 до 50%;

при значенні $2,99 < Z < 2,77$ – фіксується ймовірність банкрутства 15 до 20%;

при значенні $Z < 2,99$ – наголошується стабільність ситуації, ризик відступних зобов'язань нікчемний.

Модель Таффлера (чотирьохфакторна модель банкрутства)

Модель застосовна для компаній у формі відкритих акціонерних товариств, акції яких пройшли процедуру публічного розміщення та продаються на різних фондових майданчиках.

$$Z = 0,53X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4 \quad (38)$$

X_1 - відношення прибутку до сплати податків до поточних зобов'язань;

X_2 - відношення поточних активів до загальної суми зобов'язань;

X_3 - відношення поточних зобов'язань до валюти балансу;

X_4 - відношення виручки до валюти балансу.

Оцінка результату:

при $Z > 0,3$ відзначається прийнятний фінансовий стан,

при $Z < 0,2$ відзначається висока ймовірність банкрутства.

Модель Спрінгейта (чотирьохфакторна модель банкрутства)

$$Z = 1,03A + 3,07B + 0,66C + 0,4D \quad (39)$$

A - оборотний капітал/сума активів

B - нерозподілений прибуток/сума активів

C - прибуток до оподаткування/поточні зобов'язання

D - прибуток до оподаткування/сума активів

Оцінка результату:

При $Z < 0,862$ аналітиком відзначається висока ймовірність настання неплатоспроможності.

Рекомендована література

1. Аналіз банківської діяльності : підруч. / А. М. Герасимович, І. М. Парасій-Вергуненко, В. М. Кочетков та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Герасимовича. Київ : КНЕУ, 2010. 599 с.

2. Аберніхіна І. Г., Сокиринська І. Г. Фінанси страхових організацій : навч. посібн. Дніпро : Пороги, 2019. с. 198.

3. Базельський комітет з питань банківського нагляду. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.htm> (дата звернення 27.01.2021).

4. Бобиль В. В. Антикризове управління банківськими ризиками: моногр. Дніпропетровськ : Вид. Свідлер А. Л., 2012. 270 с.

5. Довгань Ж. М. Фінансова стійкість банківської системи України: проблеми оцінки та забезпечення: моногр. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. 450 с.

6. Довгань Ж. М. Менеджмент у банку: підруч. Тернопіль : Економічна думка, 2017. 512 с
7. Косова Т. Д. Аналіз банківської діяльності : навч. посібн. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 486 с.
8. Кузнецова С. А. Банківська система : навч. посібник. Київ: ЦУЛ, 2014. 400 с.
9. Лачкова В. М. Фінансовий менеджмент у банку : навч. посіб. Харків : видавець Іванченко І. С., 2017. 180 с.
10. Мельник Л. В. Ресурсний потенціал іпотечного кредитування в аграрній сфері: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2019. 302 с.
11. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Правління Національного банку України N 315 від 02.06.2009 р. URL: <http://zakon.nau.ua>.
12. Методичні вказівки Національного банку України з інспектування банків «Система оцінки ризиків» : Постанова Правління НБУ N 104 від 15.03.2004. URL: <http://www.nau.kiev.ua/nau10/ukr/doc> (дата звернення 27.01.2021).
13. Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих витрат за активними банківськими операціями N 23 від 25.01.2012 р. URL: <http://www.liga.com.net> (дата звернення 27.01.2021).
14. Про банки і банківську діяльність: Закон України № 2121-III від 07.12.00.
15. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України №2664-III від 12.07.2001.
16. Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України: положення, затверджене постановою Правління Національного банку України від 30 квітня 2009 р. № 259. URL: www.rada.gov.ua (дата звернення 27.01.2021).
17. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку : підруч. Київ : КНЕУ, 2012. 280 с.
18. Рудь І.Ю. Страховий ринок України: аналіз та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Випуск 23. Частина 2. С. 87–91.

19. Слав'юк Р. А. Кредитування і контроль : підруч. / заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко, д-ра екон. наук, проф. Р. А. Слав'юка. Київ : УБС НБУ, 2012. 375 с.

20. Слав'юк Р. А. Управління проблемними активами в банках: моногр. / за ред. Р. А. Слав'юка. НБУ, Університет банк. справи. Київ : УАБС НБУ, 2012. 370 с.

21. Шинкаренко О.М., Бразілій Н. М. Методичні аспекти аналізу фінансових результатів страхових компаній. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* 2015. Вип.28. С.164–173.